

ÉLETEMBŐL

Üzletem 10 évi fennállásának
alkalmából
barátaim és jóakaróimnak
tisztelettel ajánlja
RUZITSKA ÁRMIN

BUDAPEST, 1887.
Anglo-nyomda, granátos-utca 20.

ELŐSZÓ

Engedve barátaim unszolásainak, elhatároztam életem eddigi történetét papírra tenni. Sokan állítják, hogy az érdekes fordulatokban igen gazdag.

Ha a szives olvasó nem is részesíttetik általa ama élvben, melyet egy kalandos regény nyújt, mégis hinni bátorodom, hogy néhány röpk pillanat unalmát elüzöm vele, még akkor is, ha irályom nélküli a gyakorlott szép prózairó irályának lendületét.

I. Rész

Az 1845-ik évben költöztek szüleim Csehországból Magyarországra. Atyám mesterségére nézve szeszgyártó volt és Pozsonyban ezen minőségében kapott alkalmazást. Itt pillantám meg 1848-ban először a napvilágot.

Kora gyermekségem első éveiből atyám ajkairól mindössze annyit tudok, hogy mint 3 éves fiú játszás közben egy meszes gödörbe estem, minek folytán 2 hónapra elvesztém szemem világát.

Nyolczéves koromban atyám iskolába adott, hol 12 éves koromig a 4 elemi osztályt végeztem el. Szüleim az orvosi pályára szántak, de a sors más hivatás útjára terelt.

1850-ben végeztem el az elemi osztályokat s éppen a gymnasiumba valék lépendő, midőn atyám állását elvesztve, Szabolcsmegyében kapott egy hasonminőségűt, hová családjával együtt átköltözött.

Családunk akkor 7 tagból állott: szüleim és 5 gyermek, ezek közt a legidősebb én valék. Olyan vidékre kerültünk, hol kizárólag magyarul beszéltek, mig Pozsonyban csupán németül beszélünk és tanultunk.

Atyám egy kántorhoz küldött iskolába, kinél a tan- és társalgási nyelv egyaránt magyar volt s így 5 hónap alatt annyira elsajátítottam a magyar szót, hogy a többi gyermekek én utánam mondták a Miatyánkot, mely haladásomért a jó kántor szüleim előtt nagyon feldicsért. De mindez nem sokáig tartott így. Szüleim lakhelyüket nagyon gyakran változtatták s majd Nyíregyházán majd Tokajon, majd S.-A. Ujhelyen laktunk.

Midőn 15 éves életkoromat elértem így szólott atyám: Fiam, módom nem engedi, hogy tovább taníttassalak, anyagi körülményeim igen súlyosak; igyekezned kell tehát, hogy te is pénzt keress, és a háztartáshoz hozzájárulj.

Szégyenkezve kell bevallanom, hogy a tanuláshoz nagyon kevés hajlamom volt s így örömmel tettem eleget atyám azon óhajának, hogy tanoncz legyek. Atyám csakhamar egy nyíregyházi szállítóhoz adott, de ezt alig 8 nap múlva ott hagytam, miután egy csekély mulasztásért kegyetlenül elpáholt. Kijelentém szüleimnek, hogy inkább a vízbe ugrom, semmint hozzá visszamenjek.

Ekkor magához vett atyám a szeszgyárba, hol csakhamar beavatott szakmájába. Eleinte igen meg volt velem elégedve, de rövid idő múlva oly regényolvasási düh lepett meg, hogy minden munkát elhanyagoltam, sőt egy súlyos mulasztásom következtében atyám elveszté állását. Ez végkép kihozta csendes nyugalmaiból, magához hivatott s kurtán-röviden világgá bocsátott a következő szavakkal: „Most már torkig vagyok veled; egy pillanatig sem maradsz tovább a házamban, szedd össze mihamarább czok-mokodat és takarodj.” Kevés időre e jelenet után egy táskával hátamon, melybe jó anyám némi fehérneműt, 5 forintot s néhány pogácsát rakott, s egy bottal a kezemben az utcán találtam magamat. Itt kezdődik életem küzdelmes szakasza.

1869 május hava volt. Éppen 20 éves voltam. Már korábban az volt tervem, hogy valamely nagy város – Arad, Temesvár, vagy Budapest – nagyobb gyárában keressék szerencsém. E tervhez képest tehát Arad felé intéztem lépteimet, mely városról ismerőseim csodadolgokat tudtak mesélni. Hogy a tulajdonomat képezett 5 forinttal miként vágtam magamat keresztül, arra már nem emlékezem, csak annyit tudok, hogy utam Nagyváradon vitt keresztül, hol egy jó ismerősemre bukkantam, kivel együtt folytatva utunkat, majd gyalog, majd kocsin, végre Aradra értünk. Utazásunk alatt Stern Ignác – így hitták barátomat – ki velem hasonló szak-

mát mivel, minden szükségéről gondoskodott. Ő sem rendelkezett pénzzel, de volt utazási rutinja, tudott kéregetés útján enni valót, szállást sőt pénzt is keríteni.

Mielőtt Aradra értünk volna, egyik éjjiszálláson az a malheuröm esett, hogy ellopták táskámat minden bennevalóstul együtt. Pajtásom mindenkép vigasztalt s erősen fogadkozott, hogy Aradra érkezve azonnal szerez alkalmazást.

Másnap reggel, június 15-én beérkeztünk Aradra, hol pajtásom jól ismerős lévén, azonnal lakást kerített, melyért is együttesen 10 krt fizettünk, kapván érte egy szalmazsákot, vánkost s egy takarót. Ezen kívül – noha a gazdaasszonnyal ez iránt nem volt külön alkunk – kaptunk egy rengeteg sereg apró négy lábút ingyen. Nem lévén ezekhez hozzá szokva, nem tudtam elaludni s alig vártam a hajnal hasadását. Barátom azonban oly jóízűn szunyadt, mintha selyemvankosok közt feküdt volna. Másnap reggel szolgálat után láttunk és pedig szerencsével, mert még aznap mindketten alkalmazást nyertünk a Neumann testvérek szeszgyárában.

Szerencse, hogy bizonyítványaim oldalzsebemben voltak, különben azok is eltűntek volna oldaltáskámmal együtt a lopott tárgyak ama ismeretlen birodalmába, melynek útját a rendőrség csak ritka esetekben ismeri.

Havifizetésem ez első állomásomon 35 forint volt, kenyéradóim nagyon meg voltak velem elégedve, azt hiszem, hogy az idegenben sokkal jobban viselkedtem mint otthon. Barátom nem sokáig tartott ki, azon természetek közé tartozott, kik nem tudnak egy helyben maradni.

Szüleimet azonnal értesítettem alkalmaztatásomról, kaptam is atyámtól néhány buzdító sort, melyeknek mód nélkül megörültem.

Mintegy 5 hó multával újra levelet kaptam atyámtól melyben arról értesített hogy maga vett át egy szeszgyárt, s miután megbízható embere egyáltalán nincsen, igyekezzem, hogy mielőbb hazajussak.

Atyám kérése parancs volt előttem, azonnal hátat fordíték Aradnak és a Szabolcsmegyében fekvő P-Petriben siettem, hol atyám a gyárat átvette.

De ugylátszik isten rendelése volt, hogy ne legyek sokáig atyámmal együtt. A gyár dolgai nagyon rosszul folytak, úgy hogy annak tulajdonosa arra határozta el magát, hogy másnak adja azt át. Ez időben történt, hogy jó anyám is elhalálozott. E lelki csapás mellett alig éreztük meg ama anyagi csapást, hogy minden ingóságunkat elkótyavetyélték. Atyám egész a nyomor szélére, csaknem a koldusbotra jutott.

Szegény öreg, hogy meg volt törve, de nekem is elment minden kedvem az otthon maradáستól, aczélos, ifjonti tettvággyal vágytam a világba újra szerencsét próbálni. Atyám a Nyíregyháza mellett fekvő Oros községben ismét állást kapott, hová azonnal átköltöztünk. Nehány hónapig még otthon maradtam, de tovább nem bírtam elfojtani vágyamat, atyám tudta nélkül titkon utilevelet szereztem, összebeszéltem egy Leichtmann Henrik nevű fiatal emberrel, hogy Pestre megyünk szerencsét próbálni

Az 1870-ik év július 10-én vasuton szerencsésen Pestre érkeztünk. A kerepesi-ut egyik vendéglőjében szállottunk meg, a hol is 10 krért éjji szállást kapván, másnap reggel munka után láttunk. Kisérőm szerencsésebb volt mint én, a közuti lóvasutnál nyomban alkalmazást nyert, mint vonatvezető. Nekem óvadékom nem lévén, nem pályázhattam ez állásra.

E közben hirül vettem, hogy az eszéki vasut építéséhez felügyelőket keresnek, torkon ragadtam az alkalmat és azonnal ajánlkoztam. Nyomban fel is lettem fogadva, 40 frt havi fizetés s az építési vonalig szabad gőzhajózási jeggyel. Másnap utaznunk kellett. Midőn a hajóban elhelyezkedtem, nem kis meglepetésemre azt tapasztaltam, hogy a hajóban csaknem 200 fiatal ember volt együtt, kik hasonló fizetéssel és czimmal lettek felfogadva. Volt is szörnyű

elképedés. Vezetőnk azonban erősen biztatott, hogy mitől se tartsunk, minden rendben lesz, csak legyünk türelemmel. De hát mit is tehettünk volna! Körülbelül estéli 10 óra volt, midőn Gombosra megérkeztünk. Az eső patakokban omlott alá. Vezetőnk egy lámpással kezében vezette a csapatot, mely térdig érő sárban, éhes gyomorral és vaczogó fogakkal követte egy istentelen hosszú uton végig, míg végre egy deszkából összetákoltszódó bódéhoz értünk. A derék vezető egy szalmával telehintett kamarát jelölt ki mindnyájuknak közös éjjeli szállásul.

Most aztán kitört a vihar. Egyik a másikat túlkiabálta; némelyik fűtött szobát áhitozott, másik enni való utáni vágyát fejezte ki hangosan, viszont a többiek a vezetőt kiabálták, ki azonban jónak látta idejekorán elillanni. De elvégre is a lamentáció mitsem használt, meg kellett barátkoznunk a hideggel, éhséggel és nedvességgel, sőt a szunyogok dünyögését, csipését is el kellett szivelnünk, melyek pedig mind óriási mennyiségben tartózkodnak e mocsaras vidéken.

Másnap már kora reggel talpon volt mindenki, magam is rendkívüli kíváncsi voltam arra, hogy mi lesz velünk? Első voltam azok között, kik kimentek körülnézni. Nagyon kevés épületet találtam: sivár vidék, köröskörül víz, sovány cserjés, mely mostohán tenyészett a Duna és Dráva által öntözött talajon; ezt a látványt az eszéki vasuti vonal megkezdett földmunkálatai egészítették ki.

Összehívták az este érkezettek és röviden kijelentették előttük, hogy lássanak a munkához. „De hiszen” kiálták többen „mi felügyelőkné lettünk felfogadva!” Felügyelőnk a keleténél több van” viszonzá egy hatalmas kinézésű markos legény „nekünk munkásokra van szükségünk, a kinek nem tetszik, az mehet Isten hírével, fel is ut, le is ut.”

Nekem nem lehetett haboznom, tárczámban abszolút üresség, gyomromban égető éhességgel én magam kértem a vezetőt, hogy adjon munkát. Nehányad magammal, egy fakunyhóhoz vezetett bennünket, hol elláttak taligákkal és ásókkal s a már dolgozó munkásokhoz vezettek. A Pestről lejött mintegy 200 ember közül alig maradt ott 24 óráig 40, a többiek a szélrőzsza minden irányában szerte széledtek.

Három napnál tovább azonban nem bírtam kiállni e munkát, mert kezeimet a taligatolás egészen feltörte.

Egy derék mérnök megszánta helyzetemet és magához kért. Hosszú lécczel és mérőszíjjal kezemben kísértém őt a töltések hosszában. Ez az új állapot már sokkal tűrhetőbb volt, ámbar még mindig erős küzdelmeket kellett vívnom. Készpénzt csak minden hó 1-én és 15-én kaptunk, addig csak bádoggjegyeket. Az egész vonalon egy kantinos volt, melynek tulajdonosa egy pohárka pálinkáért 10 krt, egy krumplilevesért 10 krt és egy darabka húsért 30 krt kért, úgy hogy mire a 14 nap eltelt többel tartoztunk a vendéglősnek, mint a mennyit bérünk kitett, noha a napszám 1 frt 80 kr volt.

A mi engem illet, sikerült a mérnök kegyét egészen kinyernem, vele étkeztem, vele háltam, és eltekintve az irgalmatlan hosszú kutyagolásoktól, melyek alkalmával néha cipőm a sárban ragadt, helyzetem csaknem tűrhető volt. A fizetési napokon gyalog kellett a két mérföldnyire fekvő Zombor nevű helységbe menni. Ez utat azonban csak kétszer tettem meg, menekülni akartam minden áron e kietlen sivár vidék, nyomasztó hatásától, istenhozzádot mondtam tehát mérnökömnek, megköszöntem a tanusított kegyet és utra keltem.

Vagyonom 15 frtnyi megtakarított pénzből állott, vigan mentem tehát kézi táskámmal a szomszédos Draunekbe, hogy hajóra üljek Eszék felé vitorlázandó, hol állást véltem kaphatni. Késő éjszaka érkeztem Eszékre s véletlenül olyan vendéglőbe szálltam, hol egész éjjel duhajkodtak és táncoltak. De engem a zene hangjai hidegen hagytak, olyan álmos valék, hogy egyszer elalva, ágyudörgések sem ébresztettek volna fel. Egy hónap óta először történt, hogy ágyban nyughattam ki tagjaimat, nem csoda tehát, hogy már dél felé járt az idő, midőn felébredtem.

Eszékén 4 napig tartózkodtam a nélkül, hogy állást kaptam volna; véletlenül egy Trebits nevű ismerősömre bukkantam, ki arról biztosított, hogy Vukovárt okvetlenül kapok állást, adott is ajánlatot egy Singer nevű ottani gyártulajdonoshoz.

Csekély tőkécském szemlátomást olvadt s hogy egészen el ne párologjon egy fával és deszkákkal megrakott talpon utaztam néhány krajczárért másnap Vukovárra, hová szerencsésen megérkeztem.

Első dolgom volt Singer úrnál bemutatni magamat, ki azonnal felfogadott. De itt csak nagyon rövid ideig maradtam, nem tudtam főnökömmel megegyezni s ő 14 nap múlva elbocsátott szolgálatából.

De meg volt az az előnyöm, hogy szerződésünk értelmében egy egész hónapra kifizetett. Fizetésem 35 frt lévén, ebből némi költségek levonásával 26 frt készpénzem maradt, mi eddigi viszonyaimhoz képest valóságos tőkét képviselt előttem.

Innen Bajára hajóztam, de eredménytelenül, mert ott állást kapni nem tudtam.

Tengelyen folytattam tovább az utat, felhasználtam ugyanis egy gabonaszállító parasztkocsit s azon Szabadkára jutottam. Állás tekintetében itt sem voltam szerencsésebb. Célom az volt, hogy Temesvárra jussak, hol mint többektől hallám, nagy szeszgyárak vannak. Jegyet váltottam tehát Szegeden keresztül Temesvárra, hová szerencsésen megérkeztem.

Eddig minden jól ment, mert némi pénz volt zsebemben, de az csakhamar erősen fogyni kezdett mi nem csekély aggodással töltött el. Ekkor véletlen eszembe jutott, hogy többektől hallám, miszerint Stern nevű régi ismerősöm, kivel Aradon együtt voltunk alkalmazva, Temesvárt tartózkodik. Tudakozódtam utána s csakugyan értesültem, hogy ő ez idő szerint egy a Bega melletti faüzletben felügyelő. Sikerült őt feltalálnom s ő a legnagyobb vendégszeretettel fogadott, 8 napig tartózkodtam Temesvárt s ez idő alatt lakás és étellel ő látott el, persze az ennivaló rendesen hal, kukoriczakenyér és zöld paprikából állott, de pompásan ízlett és ez a fődolog.

Temesvárt sikerült egy állást kapnom Szegedre Friedmann urhoz.

Elbucsúztam tehát Sterntől meleg hálaszavakkal emlékezve még a tőle vett jótéteményekért, és Szegedre utaztam.

Itt végre állandóbb alkalmazásra tettem szert; fizetésem havonta mintegy 60 frtra rugott.

Ekkor 1870-et irtunk, én éppen 21 éves voltam, tehát túl az első katonasoron, melyen hadi szolgálatra alkalmatlannak nyilvánítottam. Most a második korosztály sorozásához kaptam meghívót, tehát akarva nem akarva ki kellett főnökömtől 8 napra kéredzkednem. Nagyon vigasztalan választ vettem tőle, amennyiben kijelenté, hogy nem bizonyos, hogy az általam elfoglalt állást visszatértemkor újra elfoglalhatom-e.

Miután atyám időközben egy Beregszász melletti pusztán új alkalmazást nyert, és reám reflektált, lemondtam állásomról és félévi tartózkodás után 150 frt megtakarított pénzzel elhagytam Szegedet.

Másodszori soroztatásom szintén szerencsés lefolyású volt. Az elnöklő szolgabíró kérdezte ugyan tőlem, hogy mi akarok lenni, huszár-e vagy bakkancsos? én azonban alkalmatlanságom tudatában a kedélyes cigány ismert választ adtam, mondván, hogy legjobban szeretnék obsitos generális lenni. Erre aztán hangos kacaj között alkalmatlannak nyilvánítottam.

Most rohanva siettem atyámhoz a pusztára, hol a gyár már teljes üzemében állott, s hol tárt karokkal fogadtak, mert nagy szükség volt vezető erőre. De mint már fennebb említém, a végzet sehogy sem akarta, hogy én atyámnál hosszabban együtt legyek. Daczára annak, hogy a gyár pompás üzletet csinált, és atyám az igényeknek teljesen megfelelt: a jószágkezelő

alávalóságának sikerült őt a tulajdonos kegyeiből kiugratni, ki is őt hirtelen elbocsátá szolgálatából. Télnek idején történt, atyám magánkivül volt s nekem kellett őt bátorítani és vigasztalni, sőt sokszor az aggodás lepette meg, hogy szegény feje valami szomorú csinyt követ el önmaga ellen. Ekkor történt hogy egy Pick nevű távoli rokonunk őt magához fogadta, persze csekélyke fizetéssel, melyből alig-alig volt képes gyermekeit nevelni.

Az én bátorságom azonban a legcsekélyebb rés sem volt ütve, elhatároztam, hogy atyámmal többé nem lépek egy üzletbe, miután az eddig mindannyiszor kudarccsal végződött.

Egy ideig – alkalmazást szerzendő – a vidéket utaztam körül. Ez sikerült is, a mennyiben egy Weisz nevű gyárosnál mint második munkavezető szerződtettem 50 frt havi fizetéssel.

A szerencse kedvezéséből végre sikerült tehát állandóbb tartozkodási helyre szert tennem. Itt maradtam ugyanis 1871. október havától egész – 1872 június haváig.

Itt következett be életemben az a fordulópon, melynél eddigi hivatásomnak hátat fordítva, szigorúan eltökéltem más uton keresni meg kenyeremet.

Körülbelül egy hónappal a szeszégetési évad lezárása előtt lehetett. A gépezetet összefogó szíjjak szabályozása az én teendőim közzé tartozott.

A mennyiben ismerőseim és barátaim közül többen, kik e sorokat olvasandják, nem igen ismerősök a gyárakban levő gépek működésével, némi felületes magyarázattal leszek bátor ezt illetőleg szolgálni. A nagyobb gyárakban a gőzgép transzmissiók segélyével hozza mozgásba a célznak megfelelő objektumokat. A szükséghez képest a transzmissiókra vannak elhelyezve a mozgásba hozandó tárgyak, például harántosan fekvő öntött vaslapok, melyeket ismét egy széles szíj köt össze. Az én felügyeletemre lett bízva, hogy a szíjjakkal való eme összeköttetést eszközöljem, vagy valamely munkással eszközöltessem. A kényelem okáért egy munkást tanítottam be, ki ezt a munkát rendesen elvégezte.

Egyik napon utasítottam e munkást, hogy a gyár II-ik emeletén levő nyomó gépet hozza mozgásba. E hely rendesen nedves és csúszós vala. Miután az időjárás hideg volt, az említett munkás egy hosszuszőrű gubát viselt. Midőn a szíjjat a lapra helyezni akarta, lába megcsuszott és a transzmissióra esett, mely épp akkor szédületes gyorsasággal forgott. Ennek küllői kérlelhetetlen erővel ragadták meg a guba hosszú szőrét s néhány pillanat alatt 20-szor forgott meg rajta a szerencsétlen ember, kinek feje addig ütődött egy kiálló deszkába, míg az törzsétől el nem vált s odébb nem gurult.

Alig néhány lépésnyire állottam tőle. E borzasztó, vérfagyasztó látvány néhány pillanatra teljesen megdermesztett. Csakhamar örült sikongással segélyért kiálték, de persze már minden késő volt. Megállították ugyan rögtön a gépet, de csak azért, hogy egy szerencsétlenül járt ember roncsait szedjék ki belőle.

E katasztrófa után senki sem akart a szíjjraigazításra vállalkozni, magamnak kellett azt elvégezni; képzelhető, hogy minő lelkiállapotban! Ama fejnélküli törzs, az odébb guruló véres fő mindig szemem előtt lebegett.

Nyolcz napra rá véletlenül magam is a transzmissióra estem, de néhány zúzódási sebet leszámítva, szerencsésen kijutottam belőle.

Itt. ezen a helyen, ez alkalommal tettem erős fogadást, hogy soha többé szeszgyárban nem dolgozom, hanem más pályán igyekezem kenyeremet megkeresni.

Tettek ezután szeszgyárosok nem egy csábító ajánlatot nekem, de inkább daczoltam az éhség gyötrelmeivel, inkább görnyedtem napszámos munkában, semhogy fogadásomhoz hűtlen lettem volna.

II. Rész

Az 1872-ik év június havát jelzette a naptár, midőn 200 frt megtakarított pénzzel kiléptem a szeszgyárból. Eltökélt szándékom volt minden kezem ügyébe eső üzletet elfogadni, bármely szakhoz tartozzék is az.

Ámde ember tervez, isten végez. Négy hó alatt, széltebe-hosszába beutaztam az egész környéket a nélkül, hogy bármily csekély fizetéssel is alkalmazást nyertem volna. Nagyon ismert lévén a vidéken akárminő állást még sem fogadhattam volna el, így például pinczérnek nem állhattam be, bántott volna a gondolat, kiszolgálni esetleg olyan embereket, kik engem otthonról, mint afféle vidéki gavallért ismertek.

Tellett az idő, fogyott a pénz, (október havában már 40 frtra olvadt le a pénzkészletem.)

Akkor tájt nagyon sokat beszéltek a bécsi világkiállításról s én rögtön belekapaszkodtam abba a gondolatba, hogy ott szerzek magamnak existenciát. Nem sokat teketóriáztam tehát, elbucsztam apámtól, ki akkor az utóbb említett szeszgyárban lakott, néhány bucsulátogást tettem ismerőseimnél s már október 20-án utban valék Bécs felé. Pozsonyban félbe szakítottam az utazást, hogy Verbón lakó nagybátyáimat meglátogassam. Azon feltevésebben, hogy itt gazdag rokonokra találok, határozottan csalódtam s noha Móricz nagybátyám részéről az atyafiságos sziveslátás minden figyelmébe részesültem, mégis néhány napi ott időzés után elhagytam a rokon kört, folytatva tovább utamat Pozsonyig kocsin, onnan pedig Bécsig vasuton.

November hó 2-án elértem óhajtott célomat vagyis megérkeztem Bécsbe s midőn ott pénzeimet megszámláltam sovány 10 frt fityegett pénztárczámban. Nehogy ama veszélybe rohanjak, hogy e nagy városban utolsó krig elfogyjon a pénzem, 10 frtot kabátomba varrtam azon elhatározással, hogy ahhoz csak a végszükség esetén nyulok.

Pozsonytól Bécsig utaztamban egy Schvartz József nevű fiatal kereskedősegéddel kötöttem ismeretséget, kit hozzám hasonlóan az a gondolat lelkesített, hogy Bécsben alapítja meg szerencsáját.

Bécsbe érve az ő tanácsára egy a Novara-utczában fekvő éjjeli szállót kerestünk fel, hol egy ágy ára éjjente 40 krba került. De előbb okmányainkat kellett előmutatni, azután megvizsgálták vajjon fehérműünk tiszták-e s csak azután kaptuk meg az ágy számát.

Több termen mentünk végig, melyek mindegyikében mintegy 60 ágy állott, míg végre a mi számainkkal jelzett ágyakhoz értünk. Fáradtan dőltünk le kiki a magáéban s másnap reggel jó későn ébredtünk fel.

Utitársam már korábban szolgált Bécsben s így nem hiányzott nála a kellő tájékozottság. Az első napokban egy pillanatra sem bocsátám szem elől, mindig sarkában voltam.

Barmiként takarékoskodtam is, kiadásaim mégis 1 frtra rugtak naponta, igyekeznem kellett tehát mielőbb álláshoz jutni. Ez azonban sehogysem akart sikerülni, bár lábaim majd kisebesedtek a naphosszat való untalan járáskelestől.

Ha például valamely lap hirdetései között azt találtam, hogy valahol egy fiatal ember mint magtáros vagy más egyéb kerestetik, úgy bizonyosan én voltam az első jelentkező, de – fájdalom – mindannyiszor hasztalan.

Igy telt el 8 nap. Pénzem, kivéve a kabátba varrott összeget, utolsó krajczárig elfogyott, s nekem még mindig nem volt kilátásom álláshoz juthatni. Ekkor néhány fiatal ember az enyimhez hasonló helyzetben volt, arra tökélt el magát, hogy a kiállítás akkoriban keletkező

építéseinél mint napszámosok fognak alkalmazást keresni. Én habozás nélkül hozzájuk szegődtem, együttesen kimentünk a kiállításba, hol 1 frt 80 kr. napidíjjal fel lettünk fogadva. De ezt a napszámos munkát folytatni ismét csak 3 napig voltam képes, a többiek már előbb elpárologtak, a téglahordás testrontó munkáját nem bírták még addig sem kiállani. Az én kezeim is hólyagokkal voltak tele. Nehány napig 3 fiatal ismerőssémmel kereszt-kasul jártuk a várost, hogy valamiképp foglalkozásra tegyünk szert – de utunk eredménytelen maradt.

Hogy lakáspénzt ne kelljen fizetnünk, éjhosszat mászkáltunk egyik kávéházból a másikba, hajnalhasadtával – a változatosság okáért egy pálinkás boltba tértünk be, hol 2 kr. áru bunda-pálinka megivása mellett valamennyien megvártunk a fényes nappalt.

A dolgok ezen folyása sehogysen volt inyenre, pénzem újra fogyatékn állott, zsebemben alig maradt 2 frt. Ekkor már a fentebb említett 3 fiatal emberrel arra határoztuk el magunkat, hogy haladéktalanul hátat fordítunk Bécs városának és Pestre megyünk szerencsénket megkísérteni. E fiatal emberek ugyanis mindannyian pesti gyerekek voltak s csak azért hagyták el a magyar fővárost, mert a kiállítási időszak aranyhegyekkel kecsegtette őket. Eleinte vigan éltek s így mi sem természetesebb, mint hogy pénzük csakhamar, miként illó pára, eltűnt zsebükből. Feljövét ujjakon gyűrük ragyogtak, mellényükön arany láncz diszlett – s most sokkal zülöttebben néztek ki mint én, ki minden balszerencse daczára vigyáztam, hogy külsőm el ne veszítse a tisztességes kinézést. Most pedig e három ifju, kik közül az egyik könyvvezető, a másik kereskedősegéd, s a harmadik aranyműves volt, úgy nézett ki mint egy-egy ágról szakadt csavargó.

Arról, hogy még van pénzem, mélyen hallgattam, mert különben meg kellett volna velük azt osztanom.

Elhatároztuk, hogy egy hajóra csempésszük magunkat, mely bennünket Pozsonyig lesz viendő. E terv szerencsésen sikerült is, a mennyiben a könyvvezető jó ismerőse lévén a hajó kormányzójának, annak segélyével ingyen eljutottunk Pozsonyig.

Korom sötét éjjel érkeztünk meg ide, s egy ideig céltalanul álltunk tétova tekintetekkel. Majd neki indultunk az éjnek s csak úgy találomra egy vendéglőbe tértünk be, hol szállást kértünk. De úgy látszik az érdemes vendéglős külsőnk iránt nem nagy bizalommal viseltetett, mert azzal a rövid megjegyzéssel, hogy minden szoba el van foglalva, becsapta orrunk előtt az ajtót.

Ekkor szerencsés gondolat villant át agyamon, az jutott ugyanis eszembe hogy atyámnak egy Goldschmidt nevű távoli rokona lakik a zsidó-utczában. A házat még kora gyermekkoromban igen jól ismertem, nagyon sokat mászkáltam benne, és mindig igen kedvelt vendég voltam. Javaslatot tettem tehát társaimnak, hogy oda vezetem őket. Természetes, hogy a javaslat egyhangulag el lett fogadva s azonnal foganatosítva. A ház tájára érve, egy véletlenül arra menő embert megkérdeztem, vajjon Goldschmidt ott lakik-e még? Igenlőleg válaszolt és meg is mutatta a házba vezető ajtót. Zörgettem, néhány másodperc múlva világosság derengett az egyik ablakból annak jeléül, hogy a zörgést meghallották. Körülbelül éjjeli 11 óra lehetett, midőn az ajtót kinyitották és a ház egyik szobájába egy tisztas agg férfi elé vezettek. Azonnal megismertem benne Goldschmidtet. Kérdésére, hogy mit kívánok e szokatlan időben tőle, rövid szavakkal elébe tártam helyzetemet s magam valamint társaim részére éjjeli szállást kértem.

Eleinte csupán engem nyilatkozott hajlandónak éjji vendégül elfogadni – felajánlva kényelmes divánját szobájában – de nagy sokára engedett unszoló kéréseimnek s pajtásaimat is elszállásolta egy kamarába – persze zsupszalmán.

Másnap a reggelihez vendégül hívtam, melynek elköltése után részletesen el kellett beszélnem viselt dolgaimat és családom körülményeit. Természetes, hogy az ebédre szóló meghívást készséggel fogadtam el. Pajtásaimmal abban állapodtunk meg, hogy ebéd után kelünk

utra Pest felé – és pedig az apostolok lovain. De az én szeretetreméltó gazdám azzal koronázta meg eddigi szivességeit, hogy 10 frtot adott azzal a megjegyzéssel, miszerint egyedül utazzam Pestre vasuton. Kijelenté egyuttal, hogy atyám iránt nagy hálára van kötelezve. Nagyon kért, hagynám cserben barátaimat, kik azon zülötten, a mint előtte megjelentek, nagyon rossz benyomást tettek reá. Hallgattam tanácsára, s midőn délután találkoztam velük, kijelentém nekik, hogy most még nem vagyok hajlandó utra kelni. Csak nagy nehezen tudták magukat elhatározni, hogy nálam nélkül utra keljenek, mert gyakran, ha néhány krajczárra volt szükségünk, rendesen én rántottam ki őket a zavarból. De hát hasztalanul – válnunk kellett. Elhatároztuk azonban, hogy Pesten találkozni fogunk és pedig a király utczában levő Weisz-féle kávéházat állapítottuk meg a találka helyéül.

De bizon nem találkoztunk mindnyájan. Az aranyműves munkát kapott Pozsonyban, a könyvvezető pedig, kinek szülei jó anyagi viszonyok közt éltek Pesten, elfeledkezett rólunk, csak a kereskedő jelent meg pontosan. Siralmas panaszokat hallottam helyzete felől. „Ha még tovább így megy – mondá – úgy felkötöm magamat.” Igyekeztem őt mindenkép vigasztalni, noha magam is igen vigasztalan helyzetben valék, biztattam – mondván – hogy vegyen példát rólam, ki e nagy városban egész idegenül állok; neki pedig saját szája vallása szerint legalább lakása és kosztja van szüleinél.

(Még most is, ha hébe-korba találkozom vele – most helyi ügynök – mosolyogva emlékezünk meg az akkori siralmas helyzetről.)

Hogy történetem fonalát el ne veszítsem, oda kell visszatérnem, hogy Goldschmidtal váltott érzékeny búcsu után 1872. november 25-én érkeztem meg minden nagyobb baj nélkül Budapestre.

III. Rész

Pestre érkeztemkor anyagi helyzetem éppenséggel nem volt fényesnek mondható. El is tökélttem szigoruan, hogy bizonytalan célok többé nem csábítanak el a fővárosból; itt akartam megállapítani jövőmet. A küzdelem nem, de a koborlás kifárasztotta munkakedvemet azonban ruganyosnak éreztem.

Egy másik barátommal 3 frtéért közösen béreltünk ki egy pinczelakásban ágyat. Összes pénzkészletem 5 frt volt, ebből egy frtot előleget kellvén adni, maradt nem egész 4 frtom. Ezzel a pénzzel a takarékoság valódi csodaműveit végeztem; 20 krból éltem naponként.

Kedves olvasóm! Te bizonyára kételkedő mosollyal fogod-e sorokat elolvasni, 20 krból élni! Hogy lehet az?

Nos hát! röviden megfejem neked e talányszerű életmódot. Először is kenyeret vettem 40 krért mely egy egész hétig eltartott. A reggelim 5 kr áru kávéból állott, vacsorára 4–5 krért sajtot vagy szalonnát ettem, ebédelni pedig a Valeró-utczai népkonyhába jártam, hol 10 krért hatalmas étvággyal ettem a szigoruan egyszerű menüt.

Akkoriban az Erzsébet-téren levő Francais kávéház volt a helynelküli segédek s egyéb individuumok gyűlhelye. Én is oda jártam, de éltem azzal az óvatossággal, hogy soha 3 óra előtt nem mentem be, nehogy kávé kelljenennem.

Igy telt el 14 nap, mikor is arról értesültem hogy a Deutsch testvéreknél a bálvány-utczában az ujsághoz egy írrok kerestetik. Rögtön oda siettem s azonnal alkalmazást nyertem 1 frt 20 kr napidíjjal, de azon kijelentéssel hogy ez nem állandó alkalmazás és ezért bármikor elbocsáthatnak. Mind a mellett kaptam az alkalmon, hogy közvetlen nyomoruságomon segítsék, mert a lakásbérrel máris tartozásban voltam.

Munkám czimszallagok írásából állott, melyben nagy gyakorlatra tevén szert, munkaadóim meg voltak velem elégedve.

Egy hónap mulva azonban munkahiány következtében el lettem bocsátva. Daczára hogy valamivel jobban éltem, mint előbb, mégis megtakarítottam 15 frtot. Ez összeg azonban nagyon apadt és már felére olvadt le, mert erősen romlásnak indult néhány ruhadarabomat ujjakkal kellett kicserélni.

Attól eltekintve, hogy régi lakásomat elhagytam s egy özvegynél vettem ujat, visszatértem előbbi életmódomhoz. Ismét ellátogattam szorgalmasan a Francais kávéházba, hol egy délután azt olvastam valamely lap hirdetési rovatában, hogy egy magtáros kerestetik rögtöni alkalmazással. Megjegyeztem magamnak a czimet és gyors léptekkel oda siettem. A czim egy király-utczai tudakozó intézet irodájába vezetett. Egy fiatal ember fogadott, kinek röviden előadtam, hogy a hirdetett magtárosi állás elnyeréseért jöttem.

A fiatal ember udvariasan székkal kínált meg s azt kérdezte, hogy birom-e a magyar és német nyelvet írás és olvasásban.

Igenlő válaszomra kijelentette, hogy az állás már holnap elfoglalható, de előbb 2 frt beiratási díjat kell fizetnem, továbbá 10 frtnyi jutalmat, ha két hétig birlalom az állást. A fizetésem ugymond 50 frt lesz. Én gyanutlanul zsebembe nyultam és lefizettem a 2 frtnyi díjat. Bizonyítványaimat azzal hagytam ott hogy másnap az állás elfoglalása végett az illető helyre fognak vezetni.

Örömtől repeső szívvvel tértem haza hol fünek-fának eldicsekedtem, milyen pompás állásra tettem szert. Képzeltetik azonban kinos meglepetésemet, midőn valaki azt jegyezte meg,

hogy ne igen bizzam abba a tudakozó intézetbeli fiatal emberbe, mert az egy ismert szédelgő. Alig vártam hogy holnap legyen, korán keltem s 10 óra helyett már 9 órakor ott voltam az irodába, hol mint az előbbi napon a legválogatottabb udvariassággal fogadtak.

Az urfi egy Pollak nevű szállítóhoz utasított, azzal a megjegyzéssel, hogy ne a cég főnökéhez, hanem annak Grünwald nevű könyvvezetőjéhez forduljak. Áh – gondolám – tehát helytelen volt az otthoniak gyanúsítása. Pedig dehogy volt!

De lássuk csak mi történt? Minden baj nélkül eljutottam ahhoz a Grünwald urhoz, ki hidegen fogadott, miután végig mért tekintetével röviden azt kérdezte: voltam-e már szállítóüzletben?

– Nem. – válaszolám.

– Sajnálom, akkor nem alkalmazhatom, mert főnököm csakis e téren gyakorolt embert acceptál.

Képzeltető, mily hosszú orral tértem vissza az elhelyező intézetbe, ahhoz a mosolygó urfihoz. Kaptam tőle egy csomó üres biztatást, és semmi egyebet.

(Csak később tudtam meg, hogy az a Grünwald egy kézre játszott a tudakozó intézet tulajdonosával, ő volt ugyanis a villámhárító, kihez mindenkit utasított, s ki viszont mindenkit valami ürügy alatt visszautasított. A ki például francziául tudott, attól azt kívánta, hogy olaszul tudjon stb.)

Küzdelmes életem ezen korszakában balsorsom egy másik szédelgő karjaiba is vezetett, s csak hajszálon mult, hogy azokból valahogy épen kiszabadultam.

A dolog így történt. Az én mosolygó képű elegáns közvetítő egyszer azzal a hírrel lep meg, hogy volna számomra egy pompás állás, mint pénzbehajtó valami Steiner nevű tudakozó-intézet tulajdonosánál, kinek üzlete a váci uton van a Kassalik-féle házban. Ugy, de ez állás elnyeréséhez – mely 50 forint havi javadalmazással volna összekötve – 100 forint óvadék kell.

Nekem hirtelen eszembe jut, hogy apámnak van egy sorsjegye, melynek részletivére már több mint 100 forintot fizetett. Azonnal irtam atyámnak egy megleghangu levelet, melyben feltártam előtte helyzetemet, s arra kértem, hogy küldené el a részletivet, hogy én azt óvadék gyanánt használhassam.

Biztosra vettem, hogy apám egy pillanatig sem fog habozni e szivességgel kétségbeejtő helyzetemen segíteni, s nem is csalatkoztam, mert postafordultával már birtokában voltam a részletivnek. Miután Steiner urnak bemutattak, átadtam azt neki s mindjárt másnap elfoglaltam nála az állást.

Itt nem csekély meglepetés várakozott reám, azt találtam ugyanis az irodában, hogy ott négy fiatal ember volt hozzám hasonló minőségben alkalmazva, ki 100, ki 200 forint óvadékkal.

Gyanakodni kezdtem, s gyanumat nem csekély mérvben támogatta az a körülmény, hogy mindnyájan inkasszánsokként lettünk felfogadva, de az inkasszálni való teljességgel hiányzott.

Mi sem természetesebb, mint hogy napról-napra nyugtalanabbak lettünk, s miután kölcsönösen nyílt vallomást tettünk egymásnak, csakhamar tisztába jöttünk azzal, hogy egy közös cautio-szédelgővel van dolgunk.

Elhatároztuk, hogy közös actióval igyekezzünk kijutni a hinárból, illetőleg pénzünkhöz jutni. Először Steiner előtt példálóztunk, mire ő kijelenté, hogy igen rövid idő alatt megnőszül, egy 8000 forintos parthiet csinál s így nincs okunk félni.

De ez a biztatás – tekintve a körülményeket – nem igen volt alkalmas nyugtalanságunkat eloszlatni, s miután még néhány napig hasztalan várakoztunk, és semmi biztató fordulat be nem állott, a hatósághoz folyamodtunk, feljelentvén a tisztelt mákvirágot.

E feljelentés folytán kisült, hogy a részletivem már 40 fttig el volt zálogosítva s hogy a többi fiatal ember óvadékát is nagy részben elköltötte a szédelgő saját céljaira.

Megkapták-e azok pénzüket, vagy nem, azt nem tudom, reám nézve megvolt a hatóság intézkedésének az az üdvös eredménye, hogy harmadnap birtokába jutottam a részletivnek.

De mindazonáltal helyzetem igen nyomoruságos volt, mert noha 7 frtot lefizettem az állás szerzéséért, mégis állás és jövedelem nélkül állottam, sőt már adósságaim voltak.

Elpanaszoltam újra egy hosszú levélben siralmas helyzetemet atyámnak, ki azt tanácsolta, hogy adjam el a részletivet, s tartsam meg az érte kapandó összeg felét.

Nagy keserőséggel töltött el, hogy e tanácsot el kelle fogadnom, de végre is a nyomor – e nagy mester – rákényszerített. 80 frtot kaptam a részletivért s első dolgom volt ez összeg felét haza küldeni, így miután adósságaimat kifizettem, még mindig 18 frt birtokába maradtam, mi akkori viszonyaim közt igen csinos összegecskének volt mondható. Ezentúl is hü maradtam eddigi takarékos életemhez.

A sors kegye azonban egészen elfordulni látszott tőlem, minden fáradozásom állást kaphatni hiúnak bizonyult be. Pedig mászkáltam reggeltől napestig, kilincset kilincs után nyitogattam, szóval elkövettem minden emberileg képzelhetőt – de hasztalan.

Hogy a legvégső nyomortól megszabaduljak egy alkalommal hajnali 2 órakor keltem fel azzal az eltökéléssel, hogy napszámot keresek. A váczi és szerecsen-utcza sarkára állottam, hol nemsokára 10 más napszámossal együtt egy pinczébe zsákolásra fel lettem fogadva. Habozás nélkül elfogadtam a napszámot s neki állottam annak valóban terhes s mindennek fölötte előttem szokatlan munkának. De másnap azzal az indokolással, hogy nem vagyok elég erős, elbocsátottak.

Több napi veszteglés és nyomorkodás után mint valódi szerencsét üdvözöltem egy Schenker nevű uri ember azon ajánlatát, hogy legyek üzlettársa. Az illetővel még Steinernél ismerkedtem meg. Szintén tudakozó intézete volt az üllői uton. Ugy állapotunk meg, hogy a bevétel egy harmada engem fog illetni, e mellett szabad lakást is kaptam az üzlet helyiségben, hová azonnal átköltöztem.

Itt is eleinte minden pompásan ment: hamar beleéltem magamat új helyzetemben, mindenféle névjegyeket osztottam ki, a cég „Schenker és társa” nevet viselt. Az üzlet nem ment rosszul, de rövid 4 hó után teljesen megundorodtam tőle. Nem tudtam ugyanis 10 lépést tenni az utcán, hogy valaki, ki a beiratási díjt nálunk lefizette, de helyet nem kapott, meg ne szólított volna. Egy ilyen pláne nyilvánosan inzultált a legbecsmérleőbb kifejezésekkel, minők: gazember, tolvaj, bitang stb. úgy, hogy egész népcsődület támadt körülünk. Alig tudtam tőle megszabadulni.

Első dolgom volt Schenker úrnak felmondani, de ő azt nem akarta elfogadni s így még egy hónapig ott kellett maradnom.

Sorsom eddigi folyása még tűrhető volt, de a sors könyvében az volt megírva, hogy ki kell ürítenem a nyomor poharát egész fenekéig.

Schenkertől való távozásom után ugyanis csaknem egy egész évig kinzott a váltóláz, mely minden 4-ik nap látogatott meg, s ha nagy ritkán el is maradt egy-két hétig, újabb rohammal visszatért. Egy ismerős családnál laktam, de betegség első három hete után a szobaasszony, attól tartva, hogy betegségem ragályos természetű, felmondta a lakást, a nélkül, hogy pénzt fogadott volna el tőlem. Innen tehát a Schiffmanns-téren lakó Mayer nevű családhoz költöztem. Hosszas hajhászás után találtam a Légrády-féle nyomdában heti 6 frt bérrel, mint volonteur alkalmazást. De betegségem folytán ott csak 8 napig birtam kitartani. Ezentúl éltem

egy jó ideig a nyomoruságos tengődés legzavarosabb képet tünteti fel. Betegségem következtében 10-szer is meg kellett foglalkozásomat változtatni. Majd egy váczi úti pálinkamérésben szegődtem, hol a piacra a kosarat az asszony után kellett czipelnem, ki tót napszámosokat élmezett; majd csapos legénynek állottam, majd pincér egy kávémerésben, majd ismét egy kávéházban tekeőr (marqueur) lettem. De még dúsabb változatosságú is lett életem. Beszegődtem ugyanis mint futoncz egy ruhakereskedésbe, majd mint bolti szolga egy nagykereskedésbe, majd egy ócska ruhakereskedő fogadott fel mint kundsajt hajhácsót a utczára. Voltam statisztá a színházakban, felügyelő egy kerepesi uti fakereskedésben, de betegségem mindeközben elkergetett.

A nyomor, a kétségbeesés hányt vetett egy helyről a másikra. Rövid nyomorteli veszteglés után egy Löwy nevű ismerősömnél, ki akkor nyitott nyomdát, találtam alkalmazást heti 5 frtnyi bérrel, melyet ő fokoztatva 20 frtra ígért felemelni. Hévvvel láttam neki ez új foglalkozásnak, mely eleinte abból állott, hogy névjegyeket nyomtam egy amerikai gyorsajtón. Később a szedést kellett volna megtanulnom.

Ez időben lázam kissé szünetelt, de nem bírtam elég önmérséklettel, hogy evés tekintetében szabályos életrendet kövessek. Pokoli étvágyam volt folyton, s én azt kielégítendő mindent össze-vissza ettem, úgy hogy a váltóláz egész vehementiájával újra birtokába vett.

Egy orvos ajánlatára tehát, ki tüzetesen megvizsgált, elhatároztam, hogy a kórházba megyek, mert – ugymond – csakis ott remélhetem a gyökeres felgyógyulást.

Betegségem annyira elcsigázott, hogy az utcán járókelők mély szájalommal eltelve nézték sápadt, sovány arcomat. Nagy nehezen elhatároztam tehát magamat, hogy csakugyan a kórházba megyek. Az izraelita hitközség akkori elnöke megindult siralmas helyzetemen s kieszközölte, hogy az izraelita kórházba díjtalanul felvétessem. Akkortájt éppen javában dühöngött a kolera, a kórház telistele volt betegekkel, de szerencsémre egy kolerabeteg meghalt s így birtokba vehettem az üresen hagyott ágyat. A kúra leginkább a diätikus életmódra szorítkozott, keménymagos levesnél alig kaptam egyebet enni, s így farkasétvágyam borzasztóan kinzott, annyira, hogy osztályosaim a nyomorban, a szomszéd ágyakban fekvő betegek megszántak és zsemledarabokkal traktáltak. Négy krajczárjával fizettem meg minden zsemlyét, melyet kívülről hoztak, de két hét múlva már többet kaptam enni, 4 hét múlva pedig mint teljesen felépült hagyhattam el a kórházat.

Kijövet néhány napig egészen pénz nélkül lézengtem Budapest utcáin, hogy valamit ehessenek utolsó ruhadarabjaimat kellett pocsék áron elvesztegetnem. Lakásom Mayeréknél volt, kiknek egy hónapi ház- vagy helyesebben ágybérrel tartoztam, de kik azért szívesen láttak viszont, sőt néhány napig mint reconvalescenszt gyengéden ápoltak. Erőm valamely komolyabb munkámhoz nem lévén, egy laktársam tanácsára elhatároztam, hogy hordár leszek. Rögtön felkerestem e testület érdemes igazgatóját, ki hosszabb kérésemre, daczára, hogy a szokásos 5 frtnyi óvadékot letenni nem tudtam, felvett a testületbe.

Miután az express-hordárok uniformisába bujtattak első állóhelyül számomra a Zrinyi- és korona-utca sarka lett számomra kijelölve. A testület pénztárába e helyért naponta 15 krt kelle fizetnem, melyet egy ellenőr hajtott be.

Hogy nem volt valami selyemdolgom, az könnyen elképzelhető, ugyanott 5 hordár állott, kik sanda, neheztelő szemekkel nézték az új jövevényt. Már első nap magam ellen haragitottam őket, sikerült ugyanis egy jó megbízást kapnom: egy csokor elvitelért 1 frtot. No hiszen volt mit hallgatnom. De később alig kerestem annyit, hogy a legközvetlenebb szükségleteimet fedezni tudtam volna. A hét végén még a 60 krt sem voltam képes lefizetni az inkasszálló ellenőrnek.

Azon kérésemre, hogy más helyet adna, a Frohner szállóhoz állított, de innen az ott álló hordárok csupa kenyéririgységből valósággal elkergettek.

Ide-oda dobattva 10-szer is változtattam helyemet mint hordár – azon hiú reményben, hogy majd csak jobb sorom lesz. De minden törekvésem hasztalan volt, a sors könyvébe az volt megírva, hogy ne mint hordár végezzem pályafutásomat.

Minthogy az ellenőrnek már két heti díjjal voltam hátralékban, egyszerűen elcsaptak, elvették a sapkát és megfosztottak hordári méltóságom minden külső jelvényeitől.

Ismét bekövetkeztek a faczér napok küzdelmei, a lótás-futás, hajhásszás és mi legszomorúbb: a koplalás. A közvetlen nyomor elől menekülendő a dunaszabályozási munkálatoknál mint napszámos vállaltam alkalmazást.

De mint már többször, úgy ez alkalommal is túlbecsültem erőmet, s azt a nehéz munkát ott a Margit-sziget tájékán csak három napig birtam ki, melyért is 4 frt 50 krnyi díjat tettem zsebemre.

Eddig siralmas helyzetemről nem igen értesítettem atyámat, ki még mindig Picknél volt szolgálatban. Nem akartam szívét nehezíteni azzal, hogy hosszabb betegségem lefolyásától értesítem, sőt mindig azzal áltattam, hogy helyzetem itt fent eléggé tűrhető.

E közben egy lesújtó gyászhir érkezett hazulról, atyám arról értesített, hogy egyik nővérem meghalt, s hogy nagyon szeretné, ha a másik Pestre jönne fel s támogatásom segélyével valami existenciát szerezne magának.

Beszéltem szobaasszonyommal s ő azt tanácsolta, hogy csak hozassam fel, s ő is segédkezet fog nyújtani, hogy mint varrónő boldogulhasson. Nővérem csakugyan meg is érkezett nem-sokára, velem egy lakásba szállásoltam el, s hála az égnek mindig volt annyi keresete, a miből tisztességesen megélhetett.

Én újabbán a bekövetkezett választások alkalmából a városházán kaptam lajstrom-másolói foglalkozást. Persze ez csak 20 napig tartott, de két 2 frt napidíjjal volt egybekötve. A fizetést csak a választások után voltunk megkapandók s így pénzem nagyon szűken lévén, ismét a népkonyhai intézményre szorultam. Csak lopva mertem a népkonyhát meglátogatni, nehogy újabb, előkelőbb ismerőseim közül valaki meglásson.

De vacsorák dolgában pompásan folytak dolgaim, mert rendesen alkotmányos traktákban részesültem.

Fájdalom ez az uri állapot nem sokáig tartott, mert onnan kilépve csekély megtakarított tőkém nagyon hamar elfogyott s miután két hónapig semminemű alkalmazásra szert tenni nem tudtam, oly inséges helyzetbe jutottam, mint még az előtt soha.

Nemcsak összes ruháimat kellett eladnom, de még a lakást is felmondták, s így az sem volt, hogy hová hajtsam le fejemet. Oh nem egyszer láttam a felkelő napot ott a budai hegyek közt lenyugodni a nélkül, hogy valamit ettem volna, éjszaka pedig kávéházból kávéházba kboroltam és székeken aludtam.

De azért büszkeségem nem engedte, hogy nővéremtől egy krt is kérjek.

Végre nem volt már semmi eladni valóm, s hogy erősen jelentkező étvágyamat csillapítsam, elhatároztam, hogy utolsó némi értéket képviselő birtokomtól: pénztárczámtól is megválok. Kimentem tehát a Hajós-térre, hogy a tárczát áruba bocsássam. Eleinte csak 5 krt ígértek érte, később azonban 10 krért voltam képes túladni rajta.

Ebédelni még korán lévén, tétován mászkáltam fel s alá, nézegetve a körültem nyüzsgő üzér életet ott, hol most a fényes operaház diszlik.

Daczára annak, hogy már többször voltam e helyen, még soha sem érdekelt e látvány annyira, mint most. Minden pillanatban ajánlottak valamit megvételre, majd egy ócska cipőt, majd kabátot, majd pedig egy viselt rokkot. A jámborok valami pénzes vásárlót gyanítottak bennem.

Egyszer egy öreg házaló egy csinos tintatartót kínál megvételre. Véletlenül eszembe jutott, hogy a velem együtt lakó fiatal embernek szüksége van tintatartóra, megkérdeztem tehát az árát. Az öreg 40 krra tartotta. Szívesen ígértem volna érte 20 krt, de hát az összes vagyonom az imént kapott 10 krból állott. – Kedves barátom – mondtam tehát – nincs több pénzem, mint 10 kr. Az öreg dühösen rám rivall: azt hiszi talán, hogy loptam, – majd szelidebben hozzátette: tudja mit? 20 krért odaadom. Én zavarodottan elfordultam s odébb igyekeztem, de alig tettem 3 lépést, az öreg utánam jött s ide adta 10 krért. Kifizettem és egyenesen haza siettem.

A fiatal embert nem találtam otthon, de tudtam, hogy délben megjön, tehát az ideig időmet azzal töltém, hogy a tintatartót, mely porcellánból volt de egészen betentázva, úgy kitisztítottam, hogy tetszető külsőt nyert; – s magam is egészen megbámultam. – Midőn a fiatal ember hazaérkezett, 60 krért felajánlta neki. Ő azonnal ígért érte 40 krt; melyet én el is fogadtam. Most legelső teendőm volt éhségemet, minthogy aznap még nem ettem, csillapítani a népkonyhán; – s ezután még megmaradt 30 krom, amellyel a Hajós-térre mentem. Ott nézgettem, megfigyeltem, hogy mint alkuszik egyik a másikkal s úgy lassacskán majd 1½ órát tölték el, midőn észrevettem, hogy egy nő szép zsebkesét egy úrnak megvételre felajánlja. Az úr azonban elutasítá azzal, hogy nincs neki zsebkésre szüksége.

Én kértem az asszonyt, hogy adja? 20 krra van épen szükségem, mondá. A késnek 3 pengéje s egy dugóhúzója volt. Megadtam a kívánt 20 krt, s azonnal tovább árusítám; s rövid idő múlva kaptam érte 50 krt, s így 60 kr volt zsebemben; s minthogy az nap egyéb venni való nem kínálkozott, még 10 krt vacsorára kiadtam.

Aznap óta mindig a vásártéren kószáltam, üzérkedtem; ahol eleinte naponként 30–80 krt, később, midőn már gyakoroltabb lévén, 2 frtot is kerestem. Midőn rövid idő múlva a piac ott feloszlatott, s az operaházat odaépíték – a zsibárosok egy hajós-utcai házban – azidőben Goldfinger udvar – jövőnek össze üzérkedni.

Minthogy nagy pénznemmel ritkán jöhettem érintkezésbe, kisebb tárgyakat kellett vennem; u. m. régi pipát, kést, kulcsot stb. amelyeket aztán kicsiny haszonnal tovább eladtam. Eleinte tálczán hordtam ezen apróságokat, később azonban, midőn megszáporodtak – egy asztalon árusítottam el. – Ezermeister lettem, ha valakinek kulcs kellett ládjához, vagy a zárhoz igazítani, megtevém – ha egy tajtékipipának lyukja volt, kijavítottam; – törött porcellánt összeragasztottam; ha valakinek a lámpájához valami kellett, nálam talált, szóval minden ami csak kellett, nálam található volt. Így e módon tengettem 3 éven át életemet. Volt ugyan eset, hogy egy nap nem kerestem semmit; sőt egy krajczár sem volt zsebemben, de később már ismertek s hiteleztek. Különösen egy Stier nevű úr, kinek kávémérése volt, – akire mindig hálával fogok gondolni – mindig hitelezett, akár készpénz, akár reggeli erejéig.

Ezután már midőn az ugynevezett zsidó udvar a városból kitiltatott, s a zsibárosok a Hunyadi térre parancsoltattak, már ott nekem is egy meglehetősen kiterjedésű épített sátram volt, ahol könyvek elárusításával is foglalkoztam.

Ily módon ismét 3 év repült el, amely idő alatt testvéreimet elhozattam Pestre, s itt elhelyeztem őket; ugyszintén atyámnak is megígértem, hogy felhozom, minthogy igen vágyott ide; – de mivel semminemű foglalkozást számára teremteni nem tudtam, s magam gyenge valék másról is gondoskodni, elhalasztottam későbbi bizonytalan időre, azzal vigasztalva magamat, hogy ott jó dolga van.

Ez időben ismerkedtem meg egy leánnyal, ki nagyon tetszett; – s így szüleinél egy ismerősöm által megkérdeztetém, hogy lehet-e reményem a leányt nőül vehetni; amire azon választ kaptam, minthogy a Schiffmanns-piacz nem nyújt existenciát s atyja egyáltalán olyannak nem adja; eszerint mondjak le róla.

Ez, a környezet, s egyéb körülmények ugyszintén azon meggyőződése, hogy jobb nevelésű vagyok, semhogy teljes életemen át ezen helyen tengődjem; azon elhatározást érelték meg bennem, hogy a kereskedés más ágában fogok boldogulást keresni.

Ehhez még a városi tanácsnak azon rendelete jött, hogy a zsibárosok sátrai a Hunyadi-térről az ujjvásártérre tételnek át. Ténnyé ez elhatározás akkor vált, midőn egy Dänemark nevű szomszédom azon ajánlatot tette, hogy az Andrassy-uti bazárban egy társ ódon-könyvkereskedést nyissunk. Én persze az ajánlatnak igen megörültem, s így szomszédom egy kis helyiséget bérelt 120 frtéért s 5 frt foglalót adott.

Körülbelül 1877. június hó közepe lehetett, és az új üzletet augusztus 1-ével kellett volna megnyitnunk.

Az első kérdés volt, honnét könyvet venni? Én és leendő társam megegyeztünk, hogy annyi könyvet összeveszünk a megnyitásig, amennyit csak lehet.

Közös tőkénk 100–100 frt volt. Eszerint összesen 200 frt. Ezidőben volt 50 frt megtakarított pénzem, a másik 50 frtot pedig sátram leváltásából gondoltam kihozni. Találkozott is egy vevő, aki érte 35 frtot ígért, s minthogy jobbat nem találtam, megkötöttük az alkut. Augusztus hóig körülbelül 150 kötet különféle könyvet vásároltam össze, amelyek 15 frt értéket képviseltek. Társamnak is volt egy bőrönddel telve; s ezzel óhajtottuk megkezdeni.

Egy napon társam azt mondja, hogy Galicziába megy feleséget hozni magának. Reményli, hogy július közepéig visszatér, addig én mindent rendezek be. Én beleegyeztem, azon kikötéssel, hogy a kitűzött időre visszajő. Csakugyan mindent elkészítettem, megszereztem az iparjogot, s deponáltam Temesváry urnál az egy negyedévi lakbért előre. Ő volt az Andrassy-uton levő bazárnak tulajdonosa. A lakbér 35 frt volt; mindent helyreigazítottam a mi egy bolthoz szükséges. Már augusztus elseje is elmúlt s társamnak se hire se hamva. Nem tudtam mit csinálni. Pénzem, amely könyvekkel együtt 105 frt volt, leolvadt 35 krig, midőn 1877. év aug. 1-én az üzletet megnyitottam.

Mindjárt elhatároztam azt, hogy bármiként menjen is, társamról lemondok, s magam küzdök meg. Minthogy első időben azonnal észrevettem, hogy üzletem csak este látogattatik, d. e. 10 órától d. u. 4 óráig az üzletet zárva tartottam, s az idő alatt a Hunyadi-téren, a mely még nem oszlott fel egészen, üzérkedtem; s annyit megkeresve, a miből megéltem. Midőn august. 10-én társam megjött, kereken megtagadtam részvételét üzletemben. Kölcsönös magyarázatok után belegyezett azon feltétellel, ha a könyveket megveszem tőle, miket ő saját pénzén vásárolt. Ebbe bele is egyeztem s adtam érettök 6 frtot, amely pénzt minthogy nem volt birtokomban, egy ismerősömtől kértem kölcsön.

Igy tehát egészen magamra valék hagyatva. Habár üzletem kicsi volt, kevés könyvemet oly szélességben helyeztem el, hogy azok többnek látszassanak.

Rövid idő múlva szerencsés voltam egy kis privatkönyvtárt csekély összegért megkapni, amelyben igen érdekes, s az időben kelendőségnek örvendő könyvek voltak, s ezek oly jövedelmet adtak, hogy megélhettem, sőt könyveimhez még vehettem is. Ehhez járult még, hogy szeptember hóban iskolakönyvekkel igen jó üzletet csináltam. Ilymódon folytattam üzletemet. Habár némelykor tudatlanságom által egyik vagy másik által megcsalattam, de csak elején, minthogy jól emlékembe véstem mindent. Két év elteltével üzletem úgy ment, hogy egy nagyobb helyiség után kellett látnom.

Temesváry úr, kiről mindig hálával kell megemlékeznem, ki gyakran szolgált jó tanács és tettel, egy nagyobb helyiséget ajált a bazárban 220 frt évi bér mellett.

Midőn itt is virágozni kezdett üzletem, fivéremet, kit mesterségre tanítottam, magamhoz vettem. 3 év múlva egy fióküzletet nyitottam a hajós-utczába; amelybe másik fivéremet tettem, aki sajnos, ezelőtt rövid idővel meghalt.

Ezen időszakban történt, hogy atyámat Pestre hozattam, aki még mindig nálam van anélkül, hogy legcsekélyebbet is tenne, hanem mint 72 éves agg éli napjait meglegedetten.

Azt hiszem, mindent leirtam s így csak azt óhajtom még elbeszélni, mint hódítottam meg nőmet.

Amidőn 2 üzletem volt, családommal közös háztartást vezettem. Én 34 éves voltam, s minden oldalról házasságközvetítők által ostromolva levék.

Nekem mindig azon óhajom volt, oly nővel házasságra lépni, kinek nincsenek nagy igényei. Másodsorban, hogy minden körülmények között tudja magát alkalmazni s harmadszor, oly természetű legyen mint én. Igen sok ajánlatot kaptam, s nagyon sokkal ismerkedtem meg, mert nálunk szokás, mielőtt elhatároznánk magunkat, hogy vagy a háznál vagy másutt bemutassanak. Ily körülmények között igen sok leánynak lettem bemutatva részint otthon, részint a színházban, majd a Herzl kávéházban a király-utczában, vagy a kioszkban az Erzsébet-téren, de nem volt szerencsém.

Ha már tetszett is valaki, oly pechem volt, hogy neki nem tetszettem.

Egy leánynál már gyakrabban tettem látogatást, s már kijelölt vőlegény voltam, midőn egyszer a leányt anyjával együtt színházba vezettem, s vettem földszinti támlásszékeket 1 frt 50 krjával.

Előadás közben a leány bizonyos fitymáló hangon panaszkodott, hogy az ülés nem tetszik neki, s hogy ő jobb vagyis drágább helyet szeretne.

Ez a megjegyzés nagyon kiábrándítólag hatott reám, úgy hogy azonnal beszüntettem nála látogatásaimat.

Ezentúl egy jó ideig kereken visszautasítottam minden házassági ajánlatot.

Egy szép napon belép hozzám egy derék kinézési úri ember s minden czeremonia nélkül, kurtán, röviden azt kérdi tőlem: nem volnék-e hajlandó unokahugát feleségül venni. A húga – úgymond – vidéken lakik, de fényképe kéznél van. Meg is mutatta. Ennek az úri embernek egyenes fellépése, de különösen az arczkép s annak gyanított eredetije nagyon megnyerte tetszésemet.

Lássuk – gondolám – hátha a vidéken szerencsésebb leszek, mint a fővárosban.

Nyomban elhatároztam, hogy megtekintem az ajánlott kis leányt és pedig, hogy minden feltűnést elkerüljek; incognito mint utazó.

A derék nagybácsi rögtön ajánlkozott leutazni velem, de ezt visszautasítottam azzal az ál-ürüggyel, hogy most üzletem nem ad időt az utazásra. Erre előadta, hogy a leány mint vendég Pakson tartózkodik s ha szándékom lesz leutazni, csak tudassam azt a leánynak helyben lakó testvérbátyjával, ki kész lesz velem leutazni.

Én ezt megígértem neki, de elhatároztam, hogy majd csak magam fogok leutazni és pedig mindjárt másnap. Foganosítottam elhatározásomat és másnap már Pakson voltam a gőzhajó segélyével.

Odaérkezve tudakozódtam a család iránt s mindenünnen csak a legjobb híreket hallék. De a leánykára vonatkozólag semminemű felvilágosítást sem tudtam kapni, minthogy nem paksi, hanem Izsákról való volt.

Bementem egy Kohn céget viselő kereskedésbe s mialatt szivarokat vásároltam, kérdést tettem, hogy Herrman József úr (így hitták a nagybácsit, kinél a leányka tartózkodott) hol lakik. Épp ekkor lépett be az üzletbe Kohnné asszony s miután erősen szemügyre vett, azt kérdezte, hogy mi járatban vagyok Herrman urnál, ő szívesen ad felvilágosítást, minthogy sógornője.

Csak annyit válaszoltam, hogy utazó vagyok s mint ilyen Debreczenből egy levelet hoztam Herrman urnak, melyet azonban csak személyesen kézbesíthetek.

Nagyon sajnálom – viszonzá, – de Herrman úr most nincs itthon, csak holnap érkezik meg. Különb lakását nagyon szívesen megmutattatom. – Megköszöntem szíveségét s igénybe vettem azt. Mellém adtak egy inast, ki odavezetett s a ház asszonyának bemutatott. A Herrman úr utáni tudakozódásomra, természetes csak azt válaszolhatták, hogy „nincs itthon”. Midőn azonban a levéllel való ürüggyel előállottam, hirtelen kinyílt az oldalajtó s azon egy csinos ruhába öltözött leányka, kötéssel kezében lépett a szobába. – Kölcsönös üdvözlések után helyet foglaltunk egymással szemben.

Zavarban voltam, hogy minő tárgyat válasszak a társalgás megindítására. Szerencsémre ott künnt patakokba omlott az eső, s így engedelmet kértem, hogy rövid ideig ott időzhessem.

A háziasszony a legelőzékenyebb modorban vezetett be a másik szobába.

Miután sürgős háziteendők ürüggye alatt távozott, én egyedül maradtam a kis leánykával.

Bajos volna a köztünk lefolyt társalgás minden részletét visszaadni, de annyi bizonyos, hogy minden egyes szónál nőtt iránta érdeklődésem; úgy hogy egy rövid óra lefolyása után, azon szilárd eltökélés érlelődött meg bennem, hogy ez lesz a feleségem és senki más. Arra a kérdésemre, hogy tetszem-e neki? biborpirosság szökelt arczára, s szemlesütve hosszas hallgatásba merült.

Én magam is meglehetősen elfogult voltam, de mindazonáltal volt annyi bátorságom, hogy röviden előadva neki leutazásom célját, nyomban megkérjem kezét, s egyuttal beleegyezését arra nézve, hogy a nagynéninek, már mint menyasszonyomat mutathassam be.

A válasz egy szende mosoly s egy gyengéd főbolintás volt. De kell-e ennél ékebben szóló felelet? Rövid időre reá bejött a nagynéni, s nem kis mértékben volt meglepetve, midőn a leányt, mint menyasszonyomat mutattam be neki.

Alig tudott az ámulattól magához térni, pedig – ugymond – sejtette hogy mi célból jöttem a házba, de azt hinni sem merészelte, hogy ilyen villámgyorsasággal történjék meg.

Még az este hazautaztam. Midőn Herrman úrral találkoztam, őszintén gratulált gyors és sikeres eljárásomhoz. Megmagyaráztam neki, hogy miért nem fogadtam el kíséretét, mert ha a leányka esetleg nem tetszett volna meg, akkor szigorúan megőrizve incognitomat, mint utazó tértem volna vissza.

Denique 3 hónap múlva lakodalmat ültünk; s daczára hogy azóta 6 esztendő telt el, soha egy pillanatra sem volt okom megbánni a paksi utazás költségeit.

*

Midőn üzletem fenállásának tíz éves fordulója alkalmából életem eddigi folyását papírra tettem, azon remény kecsegtetett, hogy barátaim és ismerőseim részére egy kis szórakozást szerzek vele. – Kérem is őket tartsanak meg továbbra is szíves kegyeikben.